

A közép-európai himnuszok jellegzetességei

Zajac, Peter: *Stredoeurópske hymny. = Slovenský národopis, 50. roč. 2002. 2. no. 194–200. p.*

Magyarországon elsősorban Kiss Gy. Csaba foglalkozott a közép-európai himnuszok jellegzetességeivel és összehasonlításával – egyebek között a *Kisebbségkutatás* hasábjain (ld. a lap 1996. 3. számában a magyar szerző Honalapítási mítoszok Közép-Kelet-Európából című tanulmányát). Ezúttal a szlovák szerző részben az ő dolgozatát, részben egyéb szakirodalmakat, továbbá a berlini Humboldt Egyetem bohemisztikai és szlovakisztikai tanszékén keletkezett szemináriumi dolgozatokat is hasznosítva újolag szemügyre veszi ezeket a végső soron szimbólumoknak és sanctumnak tekinthető alkotásokat.

A nemzeti himnuszok születése a modern politikai nemzetek kialakulásához, a „népek tavaszához” kötődik. Állami himnuszokká esetenként keletkezésük idejétől jóval elmaradva „magasztosultak”, s váltak ezáltal az állami rituálék elmaradhatatlan ünnepi kellékeivé. Különösen válsághelyzetben gyakori a nemzeti himnusz éneklése, minthogy alkalmasak a nemzeti identitás intenzív kifejezésére. A himnuszok a kultúra és a politika közötti közös mezőben helyezkednek el.

A himnuszok nem a népből–néptől erednek, hanem az elitek konstruálják és terjesztik őket. A közép-európai himnuszokban és környékükön mítoszok keletkeznek, amelyek felettébb szívesen és rengeteg túlzással idézik fel a „régii dicsőséget”, a szlovákoknál a Nagy-Morva birodalmat (holott annak lakossága nem volt mai értelemben vett szlovák), a szlovéneknél a Nagy-Karintiát, a lengyeleknél a lengyel–litván nemesi államot, a magyaroknál Mátyás királyságát stb. (a példa árulkodóan kilóg a sorból: Mátyás birodalma – a többi felsorolt példával ellentétben – valóságos képződmény volt. Kiss Gy. Csaba ezzel szemben Hunniát említi mint az ősi juss valónak vélt fundamentumát – a szerk.). És – persze – a folyvást fájó nagy „nemzeti gyásztereket” is, Mohácsot, Rigómezőt, Fehér-heg-

A himnusz-kronológián túlmenően a nemzeti pantheonok „teremtése” is erre a „néptavaszi” időszakra esik. Benne szent uralkodók (Vencel, Adalbert, István, Szaniszló, Száva stb.) és védőszentek (Patrona Hungariae, Regina Poloniae, Szlovákok védő asszonya) mellett vértanúk (Husz János, Zrínyi Miklós, Poniatowski, a tizenhárom aradi vértanú stb.), nemzeti költők (Hviezdoslav, Petőfi, Vrchlický, Mickiewicz stb.), sőt nemzeti betyárok (Jánošík, Baba Novac, Rózsa Sándor, Grassl stb.) is szerepelnek.

A létrejött himnuszok keletkezésük idején nem szükségszerűen voltak „egyeduralkodók”. Szlovákiában a nemzeti himnusz rangjára Samuel Tomášik *Hej, szlávok*, Karol Kuzmány *Aki az igazságért ég*, Janko Matuška *A Tátra fölött villámlik*, Peter Kellner *Hadd ömöljék a dicsőség*, sőt még a cseh himnusz szlovák változata is aspirált.

A lengyeleknél a nemzeti himnusz funkcióit Józef Wybicki mazurkája, a *Nem veszett még Lengyelország* (1797) és Alojzy Feliński *Isten, ki Lengyelhont* c. himnikus éneke egyaránt betöltötte. (Ez utóbbi I. Sándor orosz cár lengyel királlyá koronázására keletkezett.)

Magyarországon legkorábban a *Rákóczi induló*, majd 1823-tól Kölcsey *Himnusa*, 1844-től Vörösmarty *Szózata* szerepelt himnuszként. Az utóbbi kettő a második világháború végéig szinte párhuzamosan.

Az ausztriai himnuszváltozatok különösen hosszú sort tesznek ki:

- 1797–1835 – Isten, óvd meg nekünk Ferenc császárt,
- 1736–1848 – Áldás Ausztriának fenséges fiára, a mi Ferdinánd császárukra,
- 1848-tól – visszatér az eredeti szöveg, 1854-től azonban kimarad belőle a név említése,

- 1920–1929 – Karl Renner Német Ausztria, csodálatos ország kezdetű verse,
- 1929-től – Ottokar Kernstock szerezte Osztrák hazafias dal,
- 1946-tól – Pauly von Preradovic Hegyek országa, folyóvizek országa c. költeménye.

A közép-európai himnuszok szövege és/vagy zenéje nemegyszer az egyik országból a másikba vándorol: a *Hej, szlávok* 1860-ig a szlovének himnuszaként szolgált, majd 1964-ben a jugoszláv himnusz része lett. A *Nem veszett még Lengyelország* némi változtatásokkal az ukrán himnuszban és a legutolsó jugoszláv himnuszban bukkant fel. Haydn császári himnusza lett a német himnusz dallama.

A himnusz, a himnikus ének ősrégi műfaj: már a sumér-akkád világban azonosították, ismerték az ószövetségben, az antik Görögországban, görög minták nyomán Rómában is. A kereszténység liturgiáiban zsoltár formájában éltek tovább a himnuszok. A humanizmus és a barokk korában ismét világiasodni kezdett e műfaj.

Kant szerint a himnuszok a „magasztos” kategóriájába tartoznak, s abban különböznek az „esztétikumtól”, hogy „határtalanok”. A „határtalan” csak a „végtelenhez” és a „roppanathoz” illeszthető. A „roppant” jelzőt ugyanakkor hol vonzóznak, hol pedig taszítóknak tartják.

A himnuszok magasztossága a zene és a szöveg magától értetődő tartozéka. Ebbe a magasztosságukba a himnuszok később mintegy „belefagytak”, s az esztétika szférájából átkerültek az „állami-politikai” szférába. Eközben megőrizték magukban a monumentalitás („roppantság”) jegyeit.

Míg a francia és az amerikai himnusz a nemzeti magátólértetődés és politikai öntudat, az individuális szabadság és állami szuverenitás megnyilvánulása, addig a közép-európai himnuszok a kollektív identitás iránti vágyat tematizálják. Bennük a tények és a vágyak közötti ellentmondás érhető tetten. A cseh és a szlovák himnuszban, de a lengyelnek és a magyarnak is, egyaránt jellemzője a bizonytalanság. A cseh himnuszban ez a lelegejétől fogva kifejeződik („Hol a hazám?”), a szlovák himnuszban pedig azt sem lehet meg tudni, hogy ki ellen irányul a benne levő buzdítás, a villámok ellen-e (ony) vagy bizonyos ellenség ellen (oni).

Futala Tibor

A szlovákiai romisztika áttekintése

Mann, Arne B.: Prehl'ad romistiky na Slovensku. = Slovenský národopis, 50. roč. 2002. 3–4. no. 421–430. p.

Szlovákia lakosságának 5,7%-a roma, ami több mint 300 ezer főt jelent. Vannak azonban, akik kétségbe vonják ezt a hivatalos adatot, négy usque ötszázezerre teszik a számukat. A romák a szlovákokhoz és a többi nemzetiség tagjaihoz képest is – antropológiai jegyekkel, nyelvükkel és társadalmi státusukkal (marginális voltukkal) egyaránt – a „másság” kategóriájába tartoznak. A törzslakosság bizalmatlan velük szemben, ha ugyan nem (általában rejtett módon) ellenséges.

A szlovákiai romisztikai irodalom (a róluk és az általuk létrehozott szépirodalomon kívül) meglehetősen gazdag. Róla két bibliográfia is tájékoztat, úm.:

Pellar, Ruben: Bibliografie romistické literatury. [A romisztikai irodalom bibliográfiája.] Olomouc, 1994, Univerzita Palackého. 139 p.